

RUCH

DWUTYGODNIK, POŚWIĘCONY SPRAWOM WYCHOWANIA FIZYCZNEGO, HYGIENY I WOGÓLE NORMALNEGO ROZWOJU CIAŁA.

wychodzi 11 i 26 każdego miesiąca.

Okólnikiem z d. 23 listopada 1906 r. za nr. 51362 oraz z d. 2 lutego 1910 r. za nr. 3 zalecony przez Radę szkolną krajową dla szkół galicyjskich wszelkich kategorii.

Na Wystawie Częstochowskiej odznaczony dyplomem uznania.

Adres redakcyi:

Wielka 31 m. 8, tel. 153-45.

Redakcyja i administracyja otwarte są w dni powszednie pomiędzy godz. 2 a 5.

Czytelnikom zamiejscowym zalegającym w przedpłacie, wysyła się za zaliczeniem pocztowem zeszyt niniejszy lub następny.

J. SKALSKI

Przyrządy gimnastyczne

Warszawa Bielańska 4, tel. 199-94.

Treść.

Stan zdrowia młodzieży w uczelni T. Łebkowskiego	141
Z rozmyślań gimnastycznych przez dra Ziemowita K.	155
Przegląd czasopism następujących: Dziecko (Warszawa) Dziennik związkowy „Zgoda“ (Chicago), Dziennik Kijowski (Kijów), Tydzień polski (Warszawa), Wspólna praca (Łomża), Wszechsport (Warszawa), Wieś i dwór (Warszawa)	156

Sommaire.

La Santé de la Jeunesse à l'Ecole Th. Łebkowski Avec 2 tables statistiques, par Mr. Dr Th. Drabczyk (Suite)	141
Autour de la gymnastique, feuilleton, par Mr. Ziemovite K.	155
Revue de 7 journaux polonais: Dziecko (L'enfant): Dziennik związkowy „Zgoda“ (Le journal fédéral „Concorde“), Dziennik kijowski (Journal de Kieff), Tydzień polski (La semaine polonaise), Wspólna praca (Le travail commun), Wszechsport (Tous les sports), Wieś i dwór (Le village et la cour)	156

Przewodnik w zakresie kształcenia cielesnego — na str. 2 okładki.

Nasz przewodnik adresowy — na str. 3 okładki.

Ogłoszenia — na okładce barwnej.

Cena ogłoszeń: Na pierwszej i ostatniej stronie okładki: za całą kolumnę rb 24, za $\frac{1}{2}$ kol. 14 rb., za $\frac{1}{4}$ kol. 8 rb., za $\frac{1}{8}$ kol. rb. 5, za $\frac{1}{16}$ kol. rb. 3. Na stronach okładki wewnętrznych: za całą kol. 20 rb.; za $\frac{1}{2}$ kol. 12 rb., za $\frac{1}{4}$ kol. 7 rb., za $\frac{1}{8}$ kol. rb. 4. za $\frac{1}{16}$ kol.; rb 2,50 za $\frac{1}{32}$ br. 1,50 Ogłoszenia małe po 1 rb. za każde. Ceny te są jednorazowe. Przy ogłoszeniach rocznych, półrocznych i kwartalnych czynione są ustępstwa.

Ogłoszenia przyjmują biura ogłoszeniowe oraz redakcja.

Przedpłata roczna w Warszawierb. 2,70; poza Warszawą z przes. pocztową rb. 3,40 w Austrii 8 kor. w Niemczech 8 marek, we Francji 9 franków, w Ameryce 2 dolary. Przedpł. półr. w Warsz. rb. 1,65; z przes. poczt. 2 rb.—5 kor.—5 mk.—5 fr. 1 $\frac{1}{4}$ dol.

Przedpłata w żadnym razie zwrotowi nie ulega.

Zmiana adresu kop. 20. Numer pojedynczy kop. 15 w Warszawie i 36 hal. we Lwowie Dopłata za **Książnicę Ruchu** wynosi rb. 1 rocznie w Warszawie, zaś z przesyłką pocztową 1,25 rb.—5 kor.—3 marki,—3,40 fr.— $\frac{3}{4}$ dol.

Redakcja „**Ruchu**“ udziela chętnie w dziale „Odpowiedzi“ wszelkich wskazówek pedagogicznych i fachowych, dotyczących **gimnastyki, gier ruchowych i sportów**—t. j. wogóle w zakresie wychowania fizycznego i normalnego rozwoju ciała.

Przewodnik zakładów i pracowników w zakresie kształcenia cielesnego.

Nauczyciele gimnastyki:

Hubert Dietz, Marszałkowska 42, t. 116-90.
F. Francikowski, Nowy Świat 56 m. 21.
K. Noskiewicz, Krucza 23, t. 94-30.
Edwin Pieńkowski, Hoża 41.
J. Stolażewiczówna, Żorawia 31, t. 26-63.

Słojd (Szkoły i zakłady):

M. Dunin-Sulgustowska, Widok 14, t. 206-88

Szkoły gimnastyki i masażu:

H. Kuczalska, Nowogrodzka 6a, t. 116-34.

Szkoły pływania

A. W. Kozłowski. Praga, wpr. Brukowej.
R. Graf & T. Rodziewicz. Praga wp. Bruk.

Zakłady gimnastyczne:

R. Graf & Nebel, Foksal 19, gm. Tow. wiośl.
H. Kuczalska, Nowogrodzka 6a, t. 116-34.
Mieczysława & Nowacka, Sienna 16, t. 159-82
B. Olszewski, Jerozolimska 31, t. 60-68.
W. Pieńkowski, Hoża 41, róg Wielkiej.
Teodor Rodziewicz, Leszno 37.

MAGAZYN UBIORÓW MĘSKICH

Stanisława CZAPIŃSKIEGO

w Warszawie, ul. Świętokrzyska № 11. Tel. 128-96.

Poleca gotową robotę jakoteż
przyjmuje zamówienia w zakres
krawiectwa wchodzące

OBIAD

dla 4 osób
z 4 dań

można ugotować na kuchni
gazowej, zużywając gazu

za **3 $\frac{1}{2}$** kop.

Sprzedaż wy-
najem usku- Erywańska 3 Chłodna 39A
teczniają Marszałkow. 36 S-tojerska 22
sklepy zakla- Pl. w. Aleks. 8 Targowa 30
dów gazo- Dzika 28
wych:

BIURO JAHÓŁKOWSKIEJ

Jerozolimska 82
P O L E C A: na-
uczycielki, bony,
cudzoziemki i
nauczycieli.

OBUWIE GIMNASTYCZNE

Ł. KRAUZOWICZ
Wielka 38 m. 18.

OPUSCIŁ PRASĘ:

przyczynek do sprawy Skautingu
przez Wł. R. KOZŁOWSKIEGO p. n.:

**„Pierwiastek wojskowy
w wychowaniu cielesnem“**

Do nabycia wszędzie.

RUCH

DWUTYGODNIK

poświęcony sprawom wychowania fizycznego, higieny i wogóle normalnego rozwoju ciała

Stan zdrowia młodzieży w uczelni T. ŁEBKOWSKIEGO

Sprawozdanie niniejsze obejmuje 1110 badań, dokonanych w okresie pracy szkolnej za czas od 1910/11—1913/14 r. szkolnego. Rezultat pracy zestawiony na dwóch tablicach: 1) według wieku i 2) według klas. Pewne zmiany w technice badania, dotyczące pomiarów wzrostu, wagi i obwodu klatki piersiowej oraz stosunek ogólnego stanu zdrowia do pomiarów kl. piersiowej wyluszczyłem na innem miejscu¹⁾. (Szkola im. E. Konopczyńskiego — Ruch 1914 № 9). Tutaj podam szczegółowe zestawienie, otrzymanych przeze mnie liczb, z rezultatami prac innych autorów. Oprócz tego wprowadziłem rubrykę, w której zestawilem najmniejszą i największą wagę, odpowiadającą własnemu in natura wzrostowi i odwrotnie najniższy i najwyższy wzrost, odpowiadający własnej in natura wadze. Dodam jeszcze, że obwód klatki piersiowej (perimetr brodawkowo-kątopatkowy) odmierzałem na gołym ciele w spokojnej stojącej postawie z opuszczonemi rękami przy najgłębszym wdechu i najzupełniejszym wydechu badanego. Wnioski, dotyczące obwodu kl. piers. w stosunku do wzrostu, oparte również na omówionej już w pracy poprzedniej zasadzie (patrz Ruch r. b. № 9).

Badani stanowią materiał mniej więcej jednolity; pod tym względem skład szkoły jest typowy, gdyż ogół uczącej się młodzieży (60%-70%)—to dzieci rodziców niezamożnych, a reszta (30%-40%)—średnio zamożnych; obecnie mieszkańcy miasta, pochodzą jednak ze wsi, a są i wieśniacy; tłumaczy się to stosunkowo tanim wpisem, wobec świadomości kształcenia dzieci w polskiej szkole; okazuje się, że ta potrzeba jest mocniejszą, niż jeszcze tańsze wpisy urzędowej szkoły. Naturalnie, po za innemi przy-

¹⁾ D-r Wernic na tabl. III ej (Zdrowie 1904 № 7 str. 564) podaje I klasa 3 oddziały: młodszy (odpowiada mniej więcej mojej podwst. niższej), średni (-podwst. wyższej), starszy (-wstępnej); II klasa 2 oddziały: młodszy i starszy (mojej I-ej kl., jakkolwiek starszy nie zbyt ściśle).

czynami np. zbyt mała ilość tanich prywatnych szkół, stoi temu na przeszkodzie, źle pojęta miłość rodzicielska, wyimaginowane obawy o przyszłość dziecka i przecenianie wartości t. z. praw. Idziemy jednak naprzód, sprawa ta zaczyna się układać zdrowo czego dowodzą źródłowe i wyczerpujące prace w Tygodniku Polskim ⁽¹⁹¹³
^{1914r.)}

Szkoła T. Łebkowskiego mieści się w domu wynajętym, to też pod względem higienicznym przedstawia b. dużo do życzenia: klasy względnie duże t. j. dostateczne pod względem powierzchni i objętości, ale ruch uliczny stanowi wielki brak, 2 sale rekreacyjne zbyt szczupłe; w jednej z tych sal urządzona wzorowo sala gimnastyczna staraniem Koła Przyjaciół, za co się należy serdeczne podziękowanie Prezesowi Koła p. Leonowi Ryłskiemu, który swoim kosztem urządził i oddał na własność Koła Prz. Młodzieży. Pomijam szczegóły pomieszczenia szkolnego, gdyż od d. 1 lipca 1914 r. szkoła przenosi się do nowego odpowiedniego na szkołę lokalu, gdzie np. wysokość klas wynosi 9 łokci; będzie wielka sala rekreac. i t. d.

Przystępując do oceny liczb, ujętych w dwie tablice, zaczynam od wieku, notowanego z metryk, gdyż ogromna większość uczniów (nawet II-ej klasy) nie tylko nie wiedziała, w którym roku i miesiącu się rodziła, ale nie oręutowała się, ile „mniej więcej“ ma lat. Przyjrzyjmy się na 1-ej tablicy rubryce „Liczba uczniów w klasach według wieku“. Na samym wstępie rażąco odbija klasa podwstępną, w której znajdują się chłopcy w wieku lat 7, 8, 9, 10 ukończonych. Co do ogólnej liczby uczniów w tej klasie nadmienić wypada, że klasa dzieli się na dwa oddziały: podwstępny niższy, w której zaczyna się nauka od liter i podwst. wyższy; w pozostałych klasach jest po jednym oddziale, ale w klasach wstępnej i I-ej szkoła różniczkuje chłopców w ten sposób, że słabi w pewnych przedmiotach przechodzą na te godziny do niższych klas, zaś więcej zaawansowani w danych przedmiotach na te godziny przechodzą do wyższych klas; już w klasie II-ej następuje wyrównanie.

Jak widzimy z tablicy największa liczba w kl. podwst. przypada na 8 lat skończonych; potem 9 lat skończ., 7-io letnich pomijam, gdyż ci bezwzględnie nie powinni być oddawani do szkoły. Jako okoliczność łagodząca nadmienić muszę, że uczniowie klasy podwstępnej rozpoczynają lekcje 9³⁰ i pozostają w szkole 3—4 godz. dziennie. Zdawałoby się, że 7-iolatki stanowią skład podwstępnej niższej, tymczasem tak nie jest, na liczby 8-iu i 9-ciu lat skończ. składają się promowani z niższej podwstępnej i nowowstępujący; fakt ten ujemnie się odbija na wstępnej, I i II-ej klasach: we wstępnej mamy po 3 lata różnicy w wieku (największa 9 i 10 lat skończ., ale za to 8 let. skon. 22-ch, a 11 lat. skon. 19-tu); w 1-ej już 4 lat różnicy; w II-ej 3 lata różnicy dopiero od III-ej mamy różnicę normalną roczną. Ten brak równoległości i symetrii uwidocznia następujące zestawienie

	podwst.	wst.	I	II	III	IV	V
wcześni	80	22	23	27	14	5	2
spóźnieni	33	36	24	14	11	12	2

liczba „wczesnych“ podnosi się do II-ej włącznie, „spóźnionych“ zaś spada odrazu od wstępnej; zamęt ten znika, jeżeli zgodzimy się na zasadę przyjmować do podstępnej (z nauką czytania i pisanja) 9 lat skończonych:

	podwst.	wst.	I	II	III	IV	V
wcześni	205	95	80	56	14	5	2
spóźnieni	33	36	24	14	11	12	2

Mamy już równoległe spadki „wczesnych“ i „spóźnionych“ co mniej więcej odpowiada stopniowemu, ale stalemu zmniejszaniu się ilości uczniów w klasach wyższych, o czym wszyscy wiemy. I tutaj również, jak w poprzedniej pracy przychodzę do wniosku, że klasa zasadniczo powinna odpowiadać jednostkom wieku lub o rok wyżej, naturalnie niekiedy z pewnymi wyjątkami o rok niżej, a więc do podwstępnej niższej (ze znajomością liter i cyfr) 8 lat skon., do podwst. wyższej 8 i 9 lat skoń. do wstępnej i 10 lat skończ., do I-ej (10 wyjątkowo) 11 i 12 lat skończ., do II-ej 12 i 13 lat skończ. do III-ej 13 i 14 lat skończ. i t. d. czyli innemi słowy na zasadzie metryki należy *kwalifikować* do tej lub innej klasy, a dane stanu fizycznego i poziomu rozwoju umysłowego winny *umotywiać* przyjęcie ucznia do tej, a nie innej klasy. Na dowód tego podaję następujące zestawienie według danych d-ra Wernica, d-ra Kopczyńskiego i moich. (tab. a).

Liczyb podkreślone na tej tablicy 2 razy wskazują na największą liczbę uczniów w tym wieku, zaś raz podkreślone—na mniejszą; niepodkreślone—na następną mniejszą, która w każdym razie jest równą lub większą, niż połowa raz podkreślonej; druga zaś niepodkreślona, czyli czwarta z kolei jest nieco mniejszą (o 2 lub 3), niż pierwsza. Tablica ta dosyć wymownie ilustruje mieszaninę do klasy III-ej t. j. dopóki nie odpadną nieletni, słabi fizycznie i niedostateczni w zakresie obowiązujących wiadomości szkolnych; nie mówię rozwoju umysłowego, gdyż obecna metoda nauczania szkolnego nie troszczy się o to, by rozwijać takie władze umysłowe jak spostrzegawczość, myślenie, wyrabianie własnego samodzielnego sądu, charakteru woli i t. d. Nie dziwimy się więc, że zepchnąwszy na plan dalszy zasadę „non scholae, sed vitae discimus“, zbieramy jej dziwnego nabożeństwa owoce. Młodzież, poddana programowo pomysłowym operacyom pedagogicznym, zużywszy 8-10 lat na przyswajanie sobie wszelkich mądrości, zupełnie nie rozumie życia, nie umie patrzeć, spostrzegać. porównywać i wnioskować, nie umie sobie dać rady w najpospolitszych zdarzeniach życiowych, nie rozumie tego, z czem się co-

dziennie styka, zdobywając zdenerwowanie, lub pogrążając się w poczucie własnej bezużyteczności, nie zdaje sobie sprawy z szumnych frazesów i błyskotliwych hasła, staje się ofiarą prowokacyi, głupoty, a najczęściej złej woli. Dlaczego? bo „kucie“ jest ideałem rodzicielskich wymagań i zaśniedziałych programów, zakuwając młode mózgi, a *w dodatku przedwcześnie*, niszczymy w zarodku najlepiej rokujące siły narodu; tym czasem szkoła jest i zawsze pozostanie najprostszym wynikiem życia, jego warunków i potrzeb,

Przechodzę obecnie do wzrostu. Przy pomiarach wzrostu, wagi i obwodu kl. piers. za zasadę przyjąłem tylko lata skończone, to znaczy ucznia, mającego 7 lat i 2 mies. czy też 7 lat i 11 m. zaliczyłem do 7 lat skończonych, 10-cio, 13-to, 16-to letnich do 9, 12, 15, l. skończonych; dalej uwzględniłem najmniejsze i największe pomiary według wieku, i według klasy (tablica II-ga); w 746 badaniach (patrz Ruch 1914 № 9 tablica I) podałem najmniejszy i największy przyrost roczny wzrostu i wagi według wieku, a zaś według klas tylko przeciętny; niezależnie od tego wykazałem przeciętne wzrostu, wagi, rocznego przyrostu tych ostatnich, obwodu kl. piersiowej zarówno według wieku (tabl. I) i według klas (tabl. II). Przeciętne obliczałem w sposób zwykły—średniej arytmetycznej; przeciętne obwodu kl. piersiowej otrzymalem przez obliczenie przeciętnej oddzielnie z liczb najgłębszego wdechu i oddzielnie najzupełniejszego wydechu; obwody kl. pier. najmniejszy, największy i przeciętny, wyrażone jedną liczbą są wynikiem połowy sumy

(tab. a)

K L A S A	podst. niż.	podst. wyż.	wstępna	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
	L	A	T	A	S	K	O	N	C	Z	O	N	E
Wd. dr. Wern.	<u>8</u> , <u>7</u> , <u>9</u> , <u>6</u> , <u>10</u>	<u>8</u> , <u>9</u> , <u>7</u> , <u>10</u>	<u>11</u> , <u>10</u> , <u>9</u> , <u>8</u>	<u>11</u> , <u>12</u> , <u>13</u>	—	—	—	—	—	—	—	—	
wd dr. Kopez.	—	—	<u>10</u> , <u>9</u> , <u>11</u>	<u>11</u> , <u>12</u> , <u>13</u> , <u>10</u>	<u>13</u> , <u>12</u> , <u>10</u> , <u>14</u>	<u>14</u> , <u>15</u> , <u>13</u> , <u>12</u>	—	—	—	—	—	—	
szk Konopcz.	—	—	<u>9</u> , <u>10</u> , <u>8</u>	<u>10</u> , <u>11</u> , <u>9</u>	<u>11</u> , <u>12</u>	<u>12</u> , <u>13</u>	<u>13</u> , <u>14</u> , <u>15</u>	<u>14</u> , <u>15</u> , <u>16</u>	<u>16</u> , <u>15</u> , <u>17</u>	<u>17</u> , <u>16</u> , <u>18</u>	<u>18</u> , <u>19</u> , <u>20</u>		
szk. Łelkows.	<u>7</u> , <u>8</u> , <u>9</u>	<u>8</u> , <u>7</u> , <u>9</u>	<u>9</u> , <u>10</u>	<u>11</u> , <u>10</u> , <u>12</u> , <u>13</u>	<u>12</u> , <u>13</u> , <u>11</u> , <u>10</u>	<u>13</u> , <u>14</u>	<u>14</u> , <u>15</u>	<u>15</u> , <u>16</u>	—	—	—	—	

wdechu (najgł) i wydechu (najzup.). Na następującej tablicy podaję obok moich danych (szk. Konop. 746 i Łebk. 1110), dotyczących najmniejszego,—większego i przeciętnego wzrostu oraz przeciętnego rocznego przyrostu, liczby, otrzymane przez innych badaczy. (tab. b)

Nim zastanowię się nad niniejszą tablicą, pozwalam sobie zwrócić uwagę Sz. czytelnika na liczby d-ra Suligowskiego, dotyczą one bowiem badań, dokonywanych pomiędzy 1884-1887 r. nad młodzieżą Radomskiego gimn.; każdy z nas w przeciągu tego czasu był badany 2 razy; następnie na liczby przeciętnego wzrostu Leshafta (Petersburg) i Maclarena (Oxford), przytoczone przeze mnie według tegoż Suligowskiego, a zatem badania jeszcze wcześniejsze, wreszcie Quetelet'a (Belgia)—tego ojca statystyki z roku 1835-go. O różnicy pomiędzy naj-niższym i-wyższym wzrostem w danym wieku już pisałem (patrz Ruch 1914 № 9). Nie przesądzam znaczenia, jakie to może mieć, zdaje mi się jednak że niema racji sprawie tej nadawać wartości ogólniejszej natury, zależy ona bowiem od czynników drugorzędnych, jak odziedziczony po obojgu lub jednym z rodziców wzrost, od kolejnego porządku przybycia na świat dziecka, wiemy doskonale, że pierwsze dziecko przeważnie bywa niskiego wzrostu w stosunku do następnych i t. d. Natomiast wydaje mi się stokroć ważniejszą sprawa różnicy przeciętnego, a najniższego wzrostu z jednej strony i najwyższego, a przeciętnego z drugiej strony; tutaj bowiem już wchodzi w grę nie tylko drugorzędnej natury czynniki, ale sprawa jest związana z ogólnym stanem fizycznym. Na podstawie liczb, naturalnie wziętych nie w oderwaniu, lecz uwzględniając to samo dla wagi i obwodu kl. piersiowej, możemy powziąć prawdopodobne przypuszczenia o stanie zdrowia, do czego wrócę po omówieniu tych 3-ch wskaźników. Ponieważ u żadnego z dostępnych mi autorów podobnych liczb nie znalazłem, pozwalam sobie przytoczyć moje liczby, zestawiając takowe z otrzymanymi przezemnie liczbami według cyfr najmniejszego,—większego i przeciętnego wzrostu (wagi) innych autorów. (tab. c)

Tablica robi wrażenie mieszaniny liczb bez treści, nie wiele wprawdzie mówi, ale mówi; mianowicie różnica pomiędzy przeciętnym, a najniższym wzrostem niemal stale, choć nie zbyt ściśle wzmacnia się do 17-go r. ż. włącznie; rozległe granice wahań zależą od *pojedynczo* najmniejszych, np. 11 lat skoń. u Knappego mamy jedną 4, pozostałych zaś większych pięć—wszystkie wysokie, lub 13 i 14 lat skończ. u Ciechanowskiego pojedyncze 3 i 5, pozostałe znów wysokie; w 2-ch wypadkach, 16 lat skoń. u Kopyczyńskiego przeciętny — najniższemu i 20 l. skoń. ze szk. Konopczyńskiego najniższy przeważa nad przeciętnym. Z powyższego wypadłoby, że najbliżej przeciętnego wzrostu mamy 8, 9, 19 i 20 lat skoń., a zaś wahania w okresie pomiędzy 10 i 18-ym wskazują na zatrzymanie wzrostu w stosunku do przeciętnego. Druga połowa tablicy t. j. różnice pomiędzy najwyższym i przeciętnym wzrostem wskazują jedynie na wysokie wahania bez różnicy wieku; różnorodność liczb i wahań tutaj już nic nie mówi, nasuwa

Lata skończone	Konopczyń. szkoła Łebkowski. szkoła Suligowski Ciech. 1911 r. Kopczyński. Knappe						Konop. szk. Łebk. szk. Suligowski Ciech 1911 r. Kopczyński Knappe						Konop. szk. Łebk. szk. Suligowski		
	Wzrost najniższy						Wzrost najniższy								
7	101						133						117		
8	124	107			123	117	147	140			132	134	132	120	
9	117	112	114		123	117	151	145	140		142	138	133.7	124	126
10	123	118	116		124	120	155	148	141		143	139	137	133	129.9
11	122	122	116	120	123	126	156	158	150	137	150	136	141	138	133.9
12	131	128	124	122	132	107	160	164	155	151	152	144	145.5	142	137.5
13	137	131	120	135	133	125	175	170	166	148	165	143	150	156	143.5
14	140	137	130	140	146	134	178	172	175	152	166	155	159	157.7	149
15	150	145	138	140	150		183	178	177	165	172	157	164.8	160	156.3
16	151	128	140	149	163		180	176	180	170	168		167	161	161.4
17	155	131	145	146			186	179	180	166			170	164	165.7
18	158		155	155			187		177	167			183		166.3
19	163		152				182		180				170		165.9
20	163		159				171		180				162		168.7

(tab. b)

tylko myśl, że stanu takiego nie można uważać za normalny. Jeżeli te same różnice (przect.—najniż. oraz najwyż.—przect.) naturalnie odpowiednio dla danego wieku ujmemy w poszczególne liczby dla każdego autora oddzielnie np. 10 lat skończ.: Konopcz. 14 i 18, Łebk. 15 i 15, Sulig. 13 i 12, Kopcz. 10 i 9, Knappe 7 i 12, to okazuje się, że różnice pomiędzy przeciętnym, a najniższym i najwyższym, a przeciętnym, są o wiele mniejsze, niż z zestawienia ogólnego, którego przeciętne różnice według moich obliczeń wynoszą:

Lata	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
przeciętny—najniższy wzrost	—	7	11	12	14	15	15	14.6	14	16	20	13	10	4
najwyższy—przeciętny wzrost	—	13	15.6	13	12	15	14	13	16	12	13	5	11	11

Z tego rachunku widzimy, że przeciętna różnica w pierwszym wypadku waha się od 4—20, zaś w drugim od 5—16, co się tyczy poszczególnych lat, to w pierwszym wypadku względną stałą mamy pomiędzy 11-ym—15-ym rokiem życia, zaś w 2-im wypadku 15

Ciech. 1911r.	Ciech. 1912r.	Kopczyński	Knappe	Wernic	Idzikowski	Kosmowski	Leshaft	Queteles	Maclaren	Europa	Konop. szk.	Łebk. szk.	Suligowski	Ciochanow.	Kopczyński	Wernic	Kosmowski	Knappe	Europa
Wzrost przeciętny											Przyrost przec. roczny								
				117.9							4			2.7					
	127.5	122 ^{120.6}		116.7	122						4			6.6					
	130.7	125 ^{127.3}			125	122.5		122		126.1	5.5	3		2.9	1.68			5	
	134.9	127 ¹²⁹		131	131.8	128.7	127.3	135.8	129.8		5	4	3.8	3.4	6.83	9.3		3	5.7
133	136.3	138	130 ^{155.8}		132.8	133.3	136.8	133	140	133.9	4.4	4.6	4.1	2.4	6.1	1.5		2	3.7
134.8	135.2	143	136 ^{157.6}		139.6	138	138	138	144.1	138.2	4	5	3.6	1.9	4.1	10.5	4.7	3	4.1
138.6	149	150	137 ^{148.2}		141	143.1	142.5	142.6	148	142.9	5	4.8	6	1.8	7	2.6	5.1	6	4.3
145.6	151.6	158	145 ^{150.9}		145	149.8	149.1	147	154.3	147.7	5	5.3	5.5	2.6	7.6	5.2	6.7	1	4.7
	154	161.8	160.2	156.1		155.6	156	151.3	160	154.6	5	6	7.3	2.5	3.1	8	6.8	12	4.8
161.1	163.1	165.7	164.2		162.6	162.5	155.4	165	161		4.5	5	5.1	2.2	5.5	2.3	6	12	6.9
158.8	167		161.8			164.5	159.4	180			4	5.3	4.3	2.5		3.7			6.4
159.6	168.7		165.6			169.3	163	173			2		0.6	1.3		2.3			
			163.2								3		-0.4			3.7			
											1		2.8			-2.3			

i 18 lat skoń. robią pewien wyłom w otrzymaniu podobnie względnej stałej. Przechodzę do porównania przeciętnego wzrostu. Z tablicy widzimy, że młodzież szk. Konopczyńskiego stale przewyższa wszystkich innych zarówno tutaj podanych, jak i porównywanych dla dogodzenia osobistej mojej ciekawości z przeciętnymi różnych miast i państw Europy; jedynie młodzież Oxfordska, szwedzka i duńska dotrzymuje mu miejsca; nie widzę w tem nic dziwnego, gdyż są to dzieci rodziców zamożnych, a co ważniejsze w przeważającej liczbie wieśniaków; naturalnie przewyższają znacznie przeciętną galicyjską, średnio europejską, nie mówię o francuskiej, która wzrostem dorównywa ubogim warstwom naszej młodzieży. Charakterystyczny równy przyrost roczny tej młodzieży przemawia za środowiskiem, z którego się rekrutuje. Nie dorównywa liczbom Suligowskiego, Kopczyńskiego, a nawet Kosmoskiego; pomimo że dr. Kopczyński miał do czynienia również z młodzieżą zamożną. Fakt ten ośmieliłbym się wyjaśnić, że w sprawie przyrostu wogóle t. j. stosunkowej równoległości przyrostów wagi i wzrostu odgrywa rolę nie tyle zamożność, ile kultura środowiska.

Co się tyczy przeciętnego wzrostu młodzieży szk. Łebkowskiego, to stoi on na wysokości liczb Kopczyńskiego, a wyższy,

niż europejski i oxfordski. Młodzież rekrutuje się przeważnie z dzieci rodziców mniej, niż średnio-zamożnych miejskich i wiejskich. Przechodzę do wagi. Następująca porównawcza tablica zwalnia mnie od szczegółowego omówienia tej sprawy. (tab. d)

Lata skoń- czone	Różnice pomiędzy przeciętnym													
	i najniższym wzrostem						Wahania	Najwyższym wzrostem i						Wahania
7	18							14						
8	8	13			4	5	4—13	15	20		5	12	5—20	
9	16	12	12		7	8	7—16	18	21	14	12	13	12—21	
10	14	15	13		10	7	7—15	18	15	12	9	12	9—18	
11	19	16	17	13	15	4	4—19	15	20	16	4	12	6	4—20
12	14	14	13	12	11	29	11—29	15	22	18	17	9	12	9—22
13	13	25	23	3	17	12	3—25	15	14	23	10	15	6	6—23
14	19	20	19	5	12	13	5—20	19	15	26	7	8	3	3—26
15	14	15	18	14	10		10—18	19	18	21	11	12		11—21
16	16	33	21	12	+0		9—33	13	15	19	9	3		3—19
17	15	33	20	12			12—33	16	15	15	8			8—16
18	25		11	4			4—25	4	10	1				1—10
19	7		13				7—13	8	15					8—15
20	+1		9				+1— 0	11	12					11—12
	Konop.	Łebk.	Sulig.	C. 1911.	Kopez.	Knappe		Konop.	Łebk.	Sulig.	C. 1911.	Kopez.	Knappe	

(tab. c)

Z tablicy widzimy, że młodzież Szkoły Konopczyńskiego wyróżnia się wyższą ponad inne wagą, zaś u Łebkowskiego chociaż w ogólności waga niższa, stoi jednak w granicach liczb, podanych przez innych autorów, a jest wyższą niż przeciętna europejska. Zestawiając przeciętną wagę z dziesiątkami i jednostkami przeciętnego wzrostu, mało znajdujemy liczb identycznych; tem nie mniej fakt ten pod względem praktycznym nie traci na wartości wobec stwierdzenia go na dość dużym moim i Suligowskiego materiale, dotyczącym młodzieży dobrze odżywionej i zbudowanej. W stosunku do różnicy w wadze, jaka zachodzi pomiędzy przeciętną, a najniższą i najwyższą, a przeciętną stwierdzić się daje w pierwszym przypadku zatrzymanie wagi z wiekiem aż do 17 lat skoń., zaś w drugim wypadku wahania nie dają się treściwie ująć; podobnie to samo mieliśmy i przy wzroście:

Lata	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
przeciętna — naj- mniejsza waga	4	5.6	8	6.5	7	11	9	11	12	13.6	12	7	7
najwyższa — prze- ciętna waga	9	12	15	12	14	14	18	14	16	12	10	12	11

Jeżeli zrobimy zestawienie dla każdego autora oddzielnie, to okazuje się, że różnice są większe (odwrotnie do wzrostu), niż z zestawienia ogólnego. Zresztą rzut oka na następującą tablicę uwidocznia sprawę powyższą. (tab. e)

Lata skoń- czone.	Różnice pomiędzy przeciętną												
	i najniższą wagą					Wahania	Najwyższą wagą i					Wahania	
7	7						14						
8	7	7		1	1	1—7	15	9		7	5	5—15	
9	8	8	5	6	2	2—8	10	19	6	17	10	6—19	
10	9	10	8	7	6	6—10	22	20	7	18	10	7—22	
11	10	9	9 ⁶ / ₄	6	1	1—10	18	21	17 ³ / ₅	20	3	3—21	
12	10	7	8 ⁶ / ₅	7	5	5—10	20	20	14 ¹¹ / ₅	18	10	5—20	
13	16	16	17 ⁴ / ₁₁	7	6	4—17	22	18	18 ² / ₁₀	21	8	2—22	
14	22	15	13 ⁵ / ₂	4	4	2—22	40	25	19 ⁵ / ₄	22	11	4—40	
15	17	14	17 ¹¹ / ₃	6		3—17	26	20	17 ⁷ / ₃	16	8	3—26	
16	18	19	17 ¹¹ / ₁₃	+2		+2—19	41	16	18 ⁶ / ₆	11		6 41	
17	14	23	17 ¹¹ / ₃			3—23	23	8	21 ⁴ / ₆			4—23	
18	20		14 ⁷ / ₇			7—20	9	18	¹⁰ / ₅			5—18	
19	1		14			1—14	14	11				11—14	
20	4		10			4—10	3	20				3—20	
	Konop.	Łebk.	Sulig.	C. 1911 1912	Kopez.	Knappe		Konop.	Łebk.	Tullg.	C. 1911 1912	Kopez.	Knappe

(tab. e)

Z kolei zastanowić się wypada nad obwodem klatki piersiowej. Oto, co nam mówi tablica niżej podana: (tab. f)

Nie zatrzymując się nad liczbami najmniejszego i—większego obwodu kl. piers., przechodzę do pomiarów przeciętnych. Młodzież szkoły Konopczyńskiego z powodzeniem wytrzymuje pomiary młodzieży angielskiej (Oxford), liczby Wernica odpowiadają Konopczyńskiemu do 12-go r. życia, a przewyższają w 18-ym i 19-ym (ale te 2 lata obejmują młodzież rzemieślniczą); w okresie od 11-go do 17-go włącznie młodzież Wernica odpowiada

Liczba uczniów zbadanych 1109.

Stan zdrowia młodzieży za czas od 1910 roku do 1914 roku włącznie.

Wiek w rocznych odstępach		7 — 8	8 — 9	9 — 10	10 — 11	11 — 12	12 — 13	13 — 14	14 — 15	15 — 16	16 — 17	17 — 18	LICZBA UCZNIÓW W KLASACH WEDŁUG WIEKU (lata skończone)													
Liczba zbadanych w danym wieku		80	154	166	165	184	128	123	93	40	20	6	K L A S A	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Ra- zem	
Waga w kilogramach w obu- w iu i bieliznie	największa	17,0	17,6	19,7	20,4	24	26,2	27,3	31,5	36,0	32,0	34,3	Podwstępna 1910—11	10	34	17	4	—	—	1	—	—	—	—	66	
	najmniejsza	38,7	43,6	46,0	50,1	33,9	53,8	61,8	71,0	70,0	67,6	65,8		" 1911—12	22	21	19	7	2	1	—	1	—	—	—	73
	przeciętna roczna	24,1	24,7	27,6	30,4	33,2	33,7	43,2	46,0	50,7	51,46	57,5		" 1912—13	21	36	13	3	1	1	1	—	—	—	—	—
Wzrost w centyme- trach, odli- czona wy- sokość obcasów	pryrost przeciętny roczny	—	4,0	2,7	3,0	3,5	3,8	4,0	4,0	4,9	4,0	3,6	" 1913—14	27	34	23	10	1	—	—	—	—	—	—	—	95
	najniższy	101	107	112	188	122	128	131	137	140	128	131	Wstępna 1910—11	—	5	16	15	6	1	1	—	—	—	—	—	44
	najwyższy	139	140	145	148	158	164	170	172	178	176	179		" 1911—12	—	7	24	21	5	5	2	—	—	—	—	—
przeciętny roczny	119	120	124	133	138	140	149	151,7	160	161	164	" 1912—13		—	6	18	14	5	1	1	—	—	—	—	—	—
Zestawienie wzrost chłopca przy jego wła- snej najmniejszej oraz największej wadze i odwro- tnie	pryrost przeciętny roczny	4	4	3	4	4,6	5	4,8	5,3	6	5	5,3	" 1913—14	—	4	15	12	3	5	1	—	—	—	—	—	40
	przy najmniejszej i—większej wadze	17,0—38,7	17,6—43,6	19,7—46,0	20,4—50,1	28,0—55,9	26,2—53,8	27,3—61,8	31,5—71,0	36,6—70,0	32,0—67,6	34,3—65,8	Pierwsza 1910—11	—	2	7	15	24	19	5	1	—	—	—	—	73
	chłopiec był wzrostu	101—132	110—140	127—137	120—143	135—147	130—160	132—158	143—167	148—178	128—168	131—179		" 1911—12	—	1	3	16	16	7	5	1	—	—	—	—
przy najniższym i—wyższym wzroście	101—133	107—140	112—145	118—148	122—158	128—164	131—170	137—172	145—178	128—176	131—179	" 1912—13		—	2	5	16	16	7	4	2	—	—	—	—	52
Obwód klatki piersiowej	chłopiec ważył	17,0—38,5	20,1—43,5	21,0—38,7	22,4—37,5	25,6—48,0	27,6—50,6 28,3	32,0—54,8	23,4—63,3	40,2—70,0	32,0—54,5	34,3—65,8	" 1913—14	—	—	1	10	23	8	5	1	—	—	—	—	48
	naj- miej- szy	58	59	60	61	63	63	67	74	75	72	77	Druga . . . 1910—11	—	—	4	9	4	25	16	4	—	1	—	—	63
	najzupełniejszy wydech	51	51	53	54	56	57	60	64	68	63	67		" 1911—12	—	—	—	5	9	12	9	3	—	—	—	—
różnica najmniejsza	4	4	5	5	4	5	5	6	5	6	7	" 1912—13		—	—	—	4	5	10	8	3	—	—	—	—	30
Przeciętny obwód klatki piersiowej	naj- wię- kszy	69	74	76	79	83	84	89	92	90	92	95	" 1913—14	—	—	1	4	11	15	10	3	—	—	—	—	45
	najzupełniejszy wydech	61	67	67	70	77	77	81	80	80	86	86	Trzecia . . . 1910—11	—	—	—	—	2	2	17	10	2	2	—	—	35
	różnica największa	8	8	10	9	10	9	10	10	10	13	9		" 1911—12	—	—	—	—	—	2	16	16	2	1	—	—
wdech	60	61	62	64	67	70	74	80	82	85	87	" 1912—13		—	—	—	—	1	5	9	11	2	1	—	—	29
Stosunek obwodu klatki piersiowej do wzrostu	wydech	55	55	56	57	59	63	68	73	75	77	79	" 1914—14	—	—	—	—	—	2	7	7	1	—	—	—	17
	normalny	36 45 %	68 44 %	70 42 %	56 34 %	66 49 %	78 61 %	78 63,4 %	62 66,6 %	22 55 %	12 60 %	4 6,6 %	Czwarta . . 1910—11	—	—	—	—	—	—	—	9	12	5	3	—	29
	w tej liczbie podejrzanych gruźliczo	3 8,3 "	7 10,3 %	8 11,4 "	9 16 "	5 7,5 "	4 5 "	7 8,9 "	5 8 "	2 9 "	1 8 "	— "		" 1911—12	—	—	—	—	—	—	3	8	6	1	1	—
wadliwy	44 55 "	86 56 "	96 58 "	103 66 "	68 51 "	50 39 "	45 36,6 "	31 33,4 "	18 45 "	8 40 "	2 34 "	" 1912—13		—	—	—	—	—	—	—	5	8	2	—	—	15
Z wyrosłami adenoidalnymi	w tej liczbie podejrzanych gruźliczo	15 34 "	31 36 "	32 34 "	33 30 "	21 30 "	17 34 "	17 37,7 "	13 42 "	7 39 "	3 37,5 %	1 50 "	" 1913—14	—	—	—	—	—	—	2	6	—	—	—	—	8
	Skrofulicznych	46 57,5 %	86 51,7 "	90 54,2 "	78 47,2 %	65 48 "	42 32,5 %	32 26 "	19 20,4 "	5 12,5 %	1 5 "	—	Piąta 1910—11	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	2	—	8
	Małokrwistych	54 67,5 "	108 70 %	104 62,6 %	98 59,4 "	81 60 "	68 53,1 "	62 50,4 "	47 50,5 "	19 47,5 "	9 45 "	—		" 1913—14	—	—	—	—	—	—	—	2	5	4	—	—
Z wadami w narządach wewnętrznych	13 16 "	31 20,18 %	22 13,25 "	25 15,1 "	16 12 "	12 9,37 "	16 13 "	11 11,8 "	5 12,5 "	2 10 "	1 16,6 "	Podwstępna Razem		80	125	72	24	4	2	2	1	—	—	—	—	—
Z wadami serca	4 5 "	8 5,19 "	10 6 "	13 8 "	7 5,2 "	8 6,2 "	6 4,8 "	3 3,2 "	2 5 "	1 5 "	—		Wstępna . . "	—	22	73	62	19	12	5	—	—	—	—	—	—
Z wadami kośćca (kręgosłup, łopatki i t. d.)	19 24,75 "	45 28,2 "	42 25,4 "	33 20 "	34 25,36 %	48 29,7 "	27 22 "	14 15 "	11 27,5 "	4 20 "	—			Pierwsza . . "	—	7	16	57	79	41	19	5	—	—	—	—
Z wadami wzroku	33 41 "	54 35 "	80 48 "	67 40 "	64 47,76 "	41 31 "	33 26,8 "	33 35,48 "	12 30 "	6 30 "	2 33 "	Druga . . . "			—	—	5	22	29	62	43	13	—	1	—	—
Z wadami słuchu	8 10 "	19 12,3 "	14 8,43 "	17 10,3 "	10 7,5 "	14 11 "	8 6,5 "	4 4,3 "	2 5 "	3 15 "	—		Trzecia . . . "		—	—	—	—	3	11	49	44	7	4	—	—
Stan zębów	zdrowe	24 30 "	37 34 "	54 32,5 "	59 55,8 "	47 35 "	48 37,5 "	46 37,4 "	25 38 "	16 40 "	10 50 "			2 34 "	Czwarta . . . "	—	—	—	—	—	—	5	28	26	8	4
	chore	56 70 "	117 66 "	112 67,5 "	106 64,2 "	87 65 "	80 62,5 "	77 62,6 "	67 72 "	24 60 "	10 50 "	4 66 "		Piąta "		—	—	—	—	—	—	—	2	8	7	2
	plombowane	Na ogólną ilość 1109 uczniów z plombowanymi zębami było do 40.											Ogółem			80	154	166	165	134	128	123	93	41	20	6
Zupełnie zdrowych	—	1 0,7 %	3 2 %	9 5,4 %	15 11,2 %	20 15,6 %	20 16 %	16 17,2 %	7 17,5 %	3 15 %	1 16,6 %	Razem jednych i drugich	16 20 "		20 13 "	26 15,7 %	23 14 "	22 16,4 "	17 13,3 "	19 15,4 "	18 20 "	11 27,5 "	5 25 "	3 50 "		
Z jednym brakiem	16 20 "	20 13 "	26 15,7 %	23 14 "	22 16,4 "	17 13,3 "	19 15,4 "	18 20 "	11 27,5 "	5 25 "	3 50 "															
	16 20 "	21 13,6 "	29 17,4 "	32 20 "	37 27,6 "	37 28,9 "	39 31,7 "	34 36,5 "	18 45 "	8 40 "	4 66 "															

Według klas.

Stan zdrowia młodzieży za czas od 1910/1911 do 1913/1914 (włącznie) lat szkolnych

Rok badania i liczba zbadanych	Nazwa klasy	Liczba zbadanych w poszczególnych klasach	Wiek (lata skończone)		Wzrost w centymetrach bez obuwia				Waga w kilogrammach (w białiznie i obuwii)				Obwód klatki piersiowej		Na liczbę zbadanych uczniów było z wyraźnemi zбочeniami w zakresie:										Skrofulicznych (podejrzane płuca)	Małokrwistych	Zupełnie zdrowych	Z jednym brakiem
			najmłodszy	najstarszy	najniższy	najwyższy	przeciętny	przyrost roczny przeciętny	najmniejsza	największa	przeciętna	przyrost roczny przeciętny	najmniejszy wdech	największy wdech	Kośćca i kręgosłupa	Wzroku	Słuchu	Wyrośli adenoidalnych	Organów wewnętrznych	Wad serca	Zębów							
																					Zdrowych	Chorych						
Liczba zbadanych	Podwstępna	66	6 ⁸	13	106	156	124,5	4,2	17,0	54,0	25,5	2,5	66—56	72—68	20 30 %	12 18 %	4 6 %	30 50 %	20 30 %	2 3 %	26 40 %	40 60 %	36 48 %	36 48 %	3 4,5 %	5		
	Wstępna . .	42	8 ⁵	13	115	147	130,5	3,5	19,9	46,0	28,4	2,4	60—54	75—70	15 31 „	11 23 „	4 9 „	18 37,5 %	12 27 „	1 2 „	16 28 „	32 72 „	20 45 „	30 62 „	—	6		
	1911 Pierwsza . .	76	9 ⁵	14	118	159	140	4	22,4	52,7	33,8	3 0	61—55	76—69	15 20 „	15 20 „	10 13 %	25 33 „	13 17 „	—	36 47,3 %	40 52,7 %	23 30 „	41 53 „	5 6,5 „	9		
	Druga . . .	63	11	16	132	166	147	5	30,0	51,0	38,7	4,5	67—60	80—70	11 17,4 %	12 19 „	7 11 „	9 14,2 „	7 11 „	1 1,6 %	28 44 „	35 56 „	9 14,2 %	25 39 „	7 11 „	10		
	Trzecia . . .	35	12	16	136	170	151	5,5	29,7	60,0	42,0	5,5	66—60	80—72	4 11,4 „	4 11,4 %	5 14 „	6 17 „	1 3 „	—	14 40 „	21 60 „	3 9 „	12 36 „	7 20 „	11		
Liczba zbadanych	319 Czwarta . .	29	14	17	128	172	152	7	32,0	63,3	47,2	5,5	69—60	89—76	3 10,3 „	4 14 „	1 3,4 „	4 14 „	4 14 „	—	12 42 „	17 58 „	3 10,3 „	10 34,5 %	4 14 „	5		
	Piąta	8	15 ³	18	131	178	162	5,6	34,0	70,0	54,8	4,6	71—66	93—84	1 12,5 „	2 25 „	—	2 25 „	2 25 „	—	3 37,5 „	5 62,5 „	—	3 37,5 „	3 37,5 „	1		
	Podwstępna	73	6 ²	14	101	159	124,5	4	17,0	56,3	26,0	2,5	60—52	77—71	25 34,2 „	13 17,4 „	5 6,8 „	34 46,6 „	12 17 „	1 1,3 %	30 41 „	43 59 „	32 43,8 „	39 52,2 „	4 5,4 „	10		
	1911 Wstępna . .	65	8	13 ⁶	124	160	133,5	5	23,6	47,0	30,8	3,0	61—54	75—65	16 24,2 „	18 27,2 „	4 6 „	20 30 „	12 18 „	—	19 29 „	47 71 „	26 40 „	38 58 „	4 6 „	7		
	1912 Pierwsza . .	49	10	14 ⁸	122	162	143	6	27,1	51,6	35,9	4,5	62—54	81—76	12 24,5 „	10 20 „	5 10 „	16 32 „	8 16 „	2 4 „	23 47 „	26 53 „	15 30 „	21 43 „	5 10 „	10		
Liczba zbadanych	Druga . . .	38	11	15 ⁴	125	163	145	5,5	24,4	62,0	39,8	4,0	62—55	86—77	7 18,4 „	7 18,4 „	5 13 „	14 36,8 „	7 18,4 „	1 2,6 „	19 50 „	19 50 „	12 31,6 „	19 50 „	2 5,2 „	6		
	Trzecia . . .	37	12 ⁸	167	138	167	153,5	7	32,3	59,2	46,0	6,0	68—59	86—74	5 13,5 „	7 19 „	3 8,1 „	3 8,1 „	4 10,8 „	—	13 32 „	24 68 „	7 19 „	15 40,5 „	7 19 „	5		
	282 Czwarta . .	19	13	17 ⁶	146	179	160	8	35	65,8	49,5	6,0	68—61	86—74	1 5 „	3 16 „	2 10 „	2 10 „	2 10 „	1 5 „	11 59 „	8 41 „	2 10 „	5 26 „	1 5 „	4		
	Piąta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Podwstępna	76	6	13	106	145	124	5	18,6	35,6	25,9	3,0	60—52	69—60	23 30,2 „	15 20 „	6 8 „	28 36,8 „	16 21 „	3 4 „	30 40 „	46 60 „	40 52,5 „	44 57,7 „	6 8 „	12		
Liczba zbadanych	1912 Wstępna . .	45	6 ⁸	13	120	161	134,5	5	23,6	57,7	31,9	3,3	60—53	85—76	10 22 „	8 17,7 „	2 4,4 „	15 33,3 „	7 15,3 „	2 4,4 „	20 44 „	25 56 „	14 30,6 „	21 45,4 „	4 8,8 „	6		
	1913 Pierwsza . .	54	10	14	122	167	140	6,5	25,6	58,3	35,3	4,5	63—58	79—69	6 11 „	10 18,5 „	5 9,2 „	13 20,3 „	6 11 „	1 1,8 „	24 44 „	30 56 „	14 26 „	25 46 „	5 9,2 „	10		
	Druga . . .	30	11	14	133	166	146	5	29,2	61,0	40,9	4 0	64—55	88—76	5 16,6 „	4 13,3 „	2 6,6 „	7 23 „	5 16,6 „	—	13 43 „	17 57 „	7 23 „	10 33,2 „	3 10 „	7		
	Trzecia . . .	29	12	14	129	173	154	5,5	26,4	67,6	45,4	4 0	64—57	88—77	4 14 „	5 17 „	2 7 „	8 28 „	2 7 „	1 3,5 „	12 42 „	17 58 „	6 21 „	10 34 „	2 7 „	6		
	249 Czwarta . .	15	14	16	145	172	161	6,5	40,2	61,9	53,5	6,5	76—66	90—76	1 6,6 „	3 19,8 „	3 19,8 %	1 6,6 „	1 6,6 „	—	9 57,4 „	6 42,6 „	—	2 13,6 „	3 19 „	5		
Liczba zbadanych	Piąta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Podwstępna	95	6 ⁹	12	106	148	124	5	18,4	43,6	25,0	3,0	61—55	76—71	16 16,8 „	38 40 „	10 10 „	63 66,3 „	30 31 „	—	27 28,4 „	68 71,6 „	74 77,9 „	64 67 „	—	7		
	1913 Wstępna . .	36	8 ³	12	120	148	132	4,5	23,7	44,2	29,3	2,4	62—55	73—65	8 22 „	16 44 „	—	19 52,8 „	10 37 „	2 5,5 „	14 39 „	22 61 „	17 47,2 „	27 75 „	3 8 „	1		
	1914 Pierwsza . .	48	9 ⁹	14 ⁶	123	150	137	3,5	25	44,4	33,0	2,0	63—58	77—67	6 12 „	14 29 „	7 14,5 „	18 37 „	4 8 „	1 2 „	14 34 „	34 66 „	13 28 „	28 56 „	2 4 „	7		
	Druga . . .	45	11	14 ⁷	128	164	145,4	4,5	27,6	55,0	38,8	3,0	65—55	82—73	8 18 „	6 13 „	5 11 „	8 18 „	4 9 „	—	16 40 „	29 60 „	5 11 „	15 33 „	8 17 „	15		
Liczba zbadanych	Trzecia . . .	17	12	14 ³	137	170	153	6, „	33	71,0	44,0	4,5	68—59	84—74	3 18 „	3 18 „	1 6 „	5 30 „	1 6 „	—	8 47 „	9 53 „	3 18 „	4 28,5 „	2 12 „	8		
	260 Czwarta . .	8	13	14 ⁹	132	168	156	4	27,3	60,2	45,0	2,5	72—63	86—76	1 12 „	2 25 „	1 12 „	1 12 „	1 12 „	1 12 „	4 50 „	4 50 „	1 12 „	3 37 „	2 25 „	2		
	Piąta	11	14 ⁶	16 ⁶	150	176	162	3,8	43,8	62,2	54,0	2,6	77—67	90—76	1 9 „	2 18 „	1 9 „	1 9 „	—	—	6 55 „	5 45 „	—	1 9 „	3 27 „	5		

Lata skończone	Konopczyński szkółka Łebkowski szkółka Sulligowski Ciech. 1911 r. Ciech. 1912 r. Kopczyński Knappe					Konop. szk. Łebk. szk. Sulligowski Ciech. 1911 r. Ciech. 1912 r. Kopczyński Knappe					Konop. szk. Łebk. szk. Sulligowski		
	Waga najmniejsza					Waga najmniejsza							
7	17					38,7					24,1		
8	23 17,6					45 43,6					30 24,7		
9	22 5 19,7 20,5					40,5 46 31,4					30 27,6 24		
10	23,7 20,4 20					54,3 50,1 35,6					32,6 30,4 28		
11	24,5 24,0 21,6 26					52,2 55,9 47,8 35					34,1 33,2 30,8		
12	28,1 26,2 25,1 26,5					58,6 53,8 47,2 43					38,7 33,7 33,2		
13	27,9 27,3 20,7 33,5					65,9 61,8 55 39					43,8 43,2 37,2		
14	28,1 31,5 28,7 34					90,4 71,0 60,5 44					50,5 46 41,6		
15	38,3 36 30,3 36					81 9 70,0 64 54					55,5 50,7 47		
16	42,8 32 34,5 43					101,4 67,6 69,6 60					60 51,4 51		
17	49,1 34 3 38,1 40					86,7 65,8 77,6 55					63 57,5 55,9		
18	47,8 43,9 51,5 51					76,3 75 9 68					67 57,5		
19	60,6 43,5					75,4 66,1					61,3 57,6		
20	56,1 49,5					63,1 79,3					60,8 59,3		

(tab. a)

młodzieży szkoły Łebkowskiego; pomiary tych trzech (Konopcz., Łebk., Wernic) przewyższają średnio-europejski. Słusznie twierdzi Wernic, co daje się również zastosować do młodzieży Łebkowskiego, że dzieci rzemieślnicze, robotnicze i drobnych urzędników, przebywając wiek młodociany na podwórzu i ulicy łatwiej zdobywają siły fizyczne, zaś domowe stosunki dzieci wyższych urzędników i zamożnych mieszkańców miasta pozbawione swobody bujania na świeżem powietrzu, oraz wobec niewłaściwego systemu wychowania przedszkolnego muszą ujemnie wpływać na rozwój klatki piersiowej. Dowodem tego według mnie ta młodzież szk. Konopczyńskiego, która okazała najmniejszy obwód klatki piersiowej, nie wpłynęło to wybitnie na zmniejszenie przeciętnej obwodu dla tego, że tych chłopców było mało, natomiast do 13-go r. znacznie przeważali oni w szkole Łebkowskiego. Otóż przeciętna u Konopczyńskiego wypadła pomyślnie, bo ogół uczniów—to wieśniacy. Porównajmy obecnie jaka zachodzi różnica pomiędzy przeciętnym, a najniższym i najwyższym, a przeciętnym obwodem. Oto tablica analogiczna jak przy wzroście i wadze zestawiona; (tab. g)

Tutaj również jak dla wzrostu i wagi różnica pomiędzy przeciętnym a najniższym obwodem podnosi się z wiekiem, a naj-

Ciech. 1911r.	Ciech. 1912r.	Kopczyński	Knappe	Wernic	Idzikowski	Kosmowski	Leshuft	Quetelet	Maclaren	Europa	Konop. szk.	Łebk. szk.	Suligowski	Ciechanow.	Kopczyński	Kosmowski	Knappe	Wernic	Europa
W a g a p r z e c i ę t n a											Przyrost roczny przecięt.								
				22,8															
				27,4	23	25,5						4							
		26,7	25,1	28,7	26,7	28,4	29,1	25,2	29,5	23,4	3,2	7			1,9	1,7	4,5	2,1	
		27,4	26,2		28	29,4	32,3	27,0	31,7	25,8	3,4	3			0,7	1,9	1,1	1,4	2,4
32,3	31,3	28	27,8	31,6	29,7	32,6	33,9	29,0	35,5	27,7	4,2	3,5		2,7	0,6	1,0	1,6	2,8	2,9
34,1	31,0	30,8	26,7	34	33	36,6	37,9	33,1	38,2	29,9	4,3	3,8		2,0	2,8	3,2	1,1	2,4	2,2
37,1	40,2	33,2	32,4	39,8	34	41,5	41,7	37,1	42,2	32,9	5,4	4		3,0	2,4	4,5	7,5	8,2	6
39,5	42,5	37,1	33,7	44,9	38,5	44,8	47,6	41,2	46,9	35,7	5,5	4		1,8	3,9	4,9	1,3	5,1	3,2
47,6	50,6	43,4	35	47,0		50,6	52,3	45,4	52,8	40,1	6	4,9		2,4	6,3	3,3	1,3	2,1	4,3
54,5	51,3	47,4		55,4		56,7	53,8	49,7	58,3	45,1	5	4		2,8	4,5	8	7,4	5,1	
51,2	62,5	53,4				59,2	53,9	62,1	50,8		4,7	3,6		2,6	6,3	6,1		5,6	
58,0	58,0										3,2			1,8					
											3								
											1,8								

znaczniejsza przypada na 13 do 17-go r. życia; tylko że tutaj różnica ta jest prawie stała. Co się tyczy różnicy pomiędzy najwyższym a przeciętnym obwodem również brakuje treści.

Lata	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
przeciętny - najmniejszy obwód	6	4	6	6,8	6	6,8	7,5	8,4	8,6	8	7,5	6	7	3,5
największy - przeciętny obwód	7	8	9	11,4	10	8	10	11	9,6	8,4	8,6	6	6	5

Otóż na zasadzie zestawienia różnic, zachodzących pomiędzy przeciętnymi a najniższymi wzrostu, wagi i obwodu klatki piersiowej, przychodzę do przekonania, że te trzy wskaźniki stanu fizycznego postępują stosunkowo wolniej, niżby tego należało się spodziewać, zaś różnice pomiędzy najwyższymi, a przeciętnymi pomiarami wykazują szereg falowań, co uniemożliwia ich ocenę.

Pozwolę sobie jeszcze zatrzymać sz. czytelnika nad sprawą obwodu kl. p. w stosunku do połowy wzrostu. Tutaj również wyszedłem z tego samego założenia, co w poprzednim sprawozdaniu u Konopczyńskiego. Rezultat dla młodzieży ze szkoły Łebkowskiego wypadł pomyślniej, jakkolwiek nierównomiernie.

Lata skończone.	Szkoła Konopczyńskiego.			Szkoła Łebkowskiego			Ciechanowskiego 1911 r.			Ciechanowski	
	O B W Ó D K L A T K I P I E R										
	najm.	najwłęk.	przecięt.	najm.	najw.	przec.	najmniej.	najwięk.	przeciętn.	najm.	najw.
	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd.	wd. wyd	wd. wyd.
7				58—51	69—61	60—55					
8	63—57	76—70	67,5—60	59—51	74—67	61—55					
9	60—54	76—68	68,8—60,1	60—53	76—67	62—56					
10	62—56	80—71	69—61,7	61—54	79—70	64—57					
11	62—56	87—80	71—63,2	63—56	83—77	67—59	63—60	69—65	65,6—60,1	63—58	72—63
12	63—58	84—74	73,1—65,5	63—57	84—77	70—63	60—57	72—67	67,7—63,8	65—57	68—63
13	64—57	91—83	77,8—69,4	67—60	89—81	74—68	69—64	72—67	70,5—65,7	67—61	79—70
14	63—56	107—99	81,5—73,7	74—64	92—80	80—73	69—64	76—72	73,1—68	74—67	78—72
15	73—64	99—91	84,3—76,2	75—68	90—80	82—75	67—63	81—76	75,7—71,3	76—72	87—80
16	74—67	108—98	87,3—78,6	72—63	92—86	85—77	71,5—64	84,5—80	80,2—75,3	79—72	84—77
17	80—72	103—92	89,2—80,7	77—67	95—86	87—79	78—72	86—80	81—76	88—80	90—85
18	81—74	97—86	88,4—79,8				80—75	88—83	83—79	82—75	89—83
19	76—68	96—86	87,3—77								
20	89—81	95—85	91,5—81,5								

(tab. f)

Mianowicie, obwód kl. piers. przeważał nad półwzrostem w wieku 7, 9, 12 (nie powinien) i 15 lat skończonych dla *najmniejszych* pomiarów obwodu kl. p. i najmniejszych wzrostu; w wieku 8, 10, 11 i 13 lat skoń. (dwie ostatnie nie powinien) dla *największych* pomiarów obwodu i wzrostu, oprócz tego 13 lat sk. dla przeciętnego pomiaru; wreszcie w wieku 14, 16 i 17 lat skończ. dla wszystkich trzech pomiarów obwodu i wzrostu. Zestawiając powyższe dane z innymi autorami, czuję się niemal odosobnionym. Dr. Kopczyński mówi: „nigdzie jednak nie dochodził (obwód kl. p.) do połowy wzrostu”. Dr. Suligowski postawił sobie pytanie, „czy zakorzenione pojęcie istniejące między lekarzami i publicznością, jakoby obwód kl. p. u dorosłych powinien wyrównywać połowie wzrostu, da się stwierdzić u młodzieży”. W tym celu zadał sobie trud i obliczył z prac autorów cytowanych przez siebie połowę wzrostu, obok zestawił obwód kl. p. i wykazał, że u wszystkich autorów i dla każdego wieku, z wyjątkiem MacLarena dla 17 i 18 lat skończ. obwód kl. p. jest znacznie niższy, niż połowa wzrostu, że różnica wzrasta pomiędzy 9 i 16 rok., zaś

konopczyńskiego, że w wysokim stopniu lekceważony: w ciągu 4-ch lat t. j. na 1110 badań plombowało zęby nie więcej nad 150 chłopców; fakt ten tem smutniejszy, że rodzice pomijali zupełnem milczeniem moje piśmienne odezwy, umieszczane na cenzurach.

Lata skończone	Różnice pomiędzy przeciętnym obwodem kl. pier.													
	U W A G A: obwód kl. piers. obliczony jako średnia artmetyczna z najgłęb. wdechu i najzupeł. wydechu. Ułamki pominięte.													
	i najmniejszym obw. kl. p.			Wahania			Największym obw. kl. p. i			Wahania				
7		3		9		3—9		8		6	4	6—8		
8	3	3		7	4	3—7	10	12		8	13	4—12		
9	7	3		5	9	7	3—9	8	12	7	6	15	6—13	
10	6	3		7	8	10	3—10	10	14	7	11	14	7—15	
11	8	4	$\frac{3}{3}$	7	10	7	3—10	16	17	$\frac{3}{4}$	9	9	12	3—17
12	9	6	$\frac{7}{3}$	7	4	5	3—9	10	14	$\frac{4}{1}$	10	7	14	1—14
13	13	8	$\frac{2}{5}$	9	11	5	2—13	14	14	$\frac{1}{5}$	13	10	18	1—14
14	18	6	$\frac{4}{2}$	8	12	9	2—18	26	11	$\frac{4}{3}$	9	8	9	3—26
15	12	7	$\frac{8}{4}$	10	11	8	4—12	15	7	$\frac{5}{5}$	10	16	5	5—16
16	12	14	$\frac{10}{3}$	10	8	1	1—14	21	8	$\frac{3}{2}$	12	6		2—21
17	8	11	$\frac{3}{4}$	11	8		3—11	13	7	$\frac{5}{7}$	12	8		5—13
18	7		$\frac{4}{6}$	9	6		3—9	7		$\frac{4}{5}$	9	4		5—9
19	10			7	5		5—10	9			7	3		3—9
20	1			6			1—6	4			6			4—6
	Konop.	Łebk.	C. 1911 1912.	Sulig.	Wern.	Kopcz.		Konop.	Łebk.	C. 1911 1912.	Sulig.	Wern.	Kopcz.	

(tab. g)

Rubrykę „zupełnie zdrowych“ podzieliłem na dwie grupy: do jednej zaliczyłem chłopców bez żadnych braków, do drugiej—z jednym tylko brakiem; odsetki pierwszej wahają się od 0,7% do 17,5%, drugiej zaś od 13% do 50%. Obie te grupy w sprawozdaniu poprzednim (szk. Konopczyńskiego) stanowiły jedną rubrykę „zupełnie zdrowych“; jeżeli więc tutaj (szk. Łebk.) zsumujemy w jedną, okaże się, że odsetki „zupełnie zdrowych“ w szk. Łebkowskiego wypadają o wiele wyższe, niż u Konopczyńskiego mianowicie od 13% do 45%, a nawet 66% dodaje „a nawet“, gdyż dotyczy w danym wypadku zbyt małej ilości uczniów, mających 17 lat skończ.; u Łebkowskiego na 6-ciu przypada 4-ch, u Konopczyń. na 55-ciu przypada 14-tu.

Dok. n.

Z rozmyślań gimnastycznych.

Doprawdy, że trudno jest ludziom dogodzić. Zdawałoby się, że przytoczone przez nas niedawno punkty w artykule: *Stanowisko gimnastyki w szkole* zadowolą każdego, w szczególności rodziców i nauczycieli, przełożonym zaś pomogą do zdobycia listka wawrzynu zasług ich wychowawczych. Tymczasem...

Ale przystąpmy do rzeczy. Odwiedził redakcję jeden z licznych przyjaciół naszego pisma, który tem się różni od innych, że zawsze znajdzie naganę dla wszystkich poczynañ naszych. Atoli i taki objaw życzliwości cenimy bo słysząc naganę, wchodzimy w siebie krytycznie, co może się odbić dodatnio na dalszym ciągu pracy. Ale dajmy głos szanownemu naszemu gościowi:

„Zkądżeście wyciągnęli takie przełożone, *coby się przescigały w powiększaniu godzin lekcji gimnastyki!* Co za naiwność, sądzić, że jakieś tam uchwały belgijskie usłyszane będą nad Wisłą i w dodatku w czyn wprowadzone zostaną!... *Co komu z tego przyjdzie, że sznur gasek czyli raczej pensyonarek, których tak często przeciąga przez ulice naszego miasta, mieć będzie twarze rumiane, łopatki równe, prosty kręgosłup i piękne sprężyste stąpienie...* Oh, to stąpanie w bucikach na wysokich obcasach, prowadzących do zniekształcenia tak ważną część ciała, jaką jest stopa! charakteryzuje ono wybornie dbałość naszych czcigodnych dzisiejszych „następczyni dawnych przewodniczek młodzieży, owianych duchem prac wiekopomnych Komisji edukacyjnej“. Gdzież kto widział za czasów rzeczonej Komisji dreptanie dziewcząt po ulicach dla zdrowia, co ma jakoby zastąpić pełnię kształcenia cielesnego...

„Jeżeli dziewczęta mają 5 do 6-ciu godzin lekcji, jeżeli drugie tyle pracują nad zadaniami domowymi, albo godzinami dodatkowymi języków i muzyki, to doprawdy, może i brak czasu na prawidłowe kształcenie ciała, zwłaszcza, że kurs nauki przejść trzeba z uczennicami w okresie słabego ich rozwoju cielesnego, a często też pomimo poważnych przeszkód w stanie ich zdrowia. Nie pomogą tu żadne nawoływania, zanim nie będzie z gruntu zmieniony cały system nauczania, do czego potrzeba wprost innych ludzi.

„Podobno prowadzone są tu i owdzie na pensjach naszych pogadanki higieniczne. Otóż pytam jaki to wpływ wyrzucić może, skoro jednocześnie przełożone pozwalają na zniekształcanie ciała swych uczennic przez dopuszczanie gorsetu lub wysokich parocalowych obcasów, o czym przekonać się można, spotkawszy wspomniany sznur na ulicach naszego miasta. Jak zresztą słyhać, to podobno i t. zw. „gimnastyka“ prowadzona bywa niekiedy w gorsetach i obuwiu o wysokich obcasach. Mówię *tak zwaną*, bo niepodobna przecie nazwać gimnastyką pozorów, co urągają istotie rzeczy.

„Powinniście to wszystko wypominać, na wszystko krzyczeć, wszystkich piętnować! Nie wolno wam milczeć, choćbyście mieli stracić i tych nielicznych przełożonych, co pismo wasze *raczą* czytać. Może jednak wejrzą w sprawę, zlitują się nad stopami swych wychowanek, uczują wyrzuty sumienia za marnowanie młodych...

„Krzyczcie, krzyczcie, choćbyście w skutek nie wierzyli, bo jednak zło przejść musi!”

Czytelnicy za złe nam nie wezmą, że głos przesadny może, ale serdeczny w niniejszem powtarzamy.

Dr. Ziem. K.

Przegląd czasopism.

Dziecko, I, 5—8: *Nerwowość u dzieci* (dr Kopczyński), *Dziecko jako ofiara chorób dziedzicznych* (dr. Budzińska-Tylińska), *O kształceniu i ochronie wzroku* (Dr. Cetnarowicz), *Szkoła Dalcroze'a w Hellerau* (E. Żypowska), *Metoda nauki rysunku* (Ciot-Mazowiecka), *Roboty gałązkowe* (H. Glasgall.), *O hartowaniu* (dr. Sikorska-Karyory), *Obóz dziewcząt ognia* (E. Węławska), *Metodyka modelowania* (Ciot-Mazowiecka), *Gry i zabawy dla młodzieży* (W. Sikorski), *Gry i zabawy ruchowe a wychowanie* (H. Czechowiczówna), *Hygiena dom. ucznia szkół średnich* (dr. Chodecki) — II, 2—5: *Piękno w wieku przedszkolnym* (B. Żulińska), *Szkoła nianiek (nurse) w Anglii* (E. Węławska), *Wychowanie dzieci nerwowych* (Dr. T. Jaroszyński), *Szkoła gimn. rytmicznej w Hellerau i jej filja w Warszawie* (J. Tyszkówna), *Z izb piwnicznych na słońce* (J. Tyszkówna), *Szkoła na otw. powietrzu w Londynie* (E. Węławska), *Estetyka ubrania* (W. Ciot-Mazowiecka).

Dziennik związkowy *Zgoda*, VI, 222: *Polityka a długowieczność*.

Dziennik kijowski, VIII, 206: *Złot sokołów*, IX—109: *Związek dobroci* (Junosza).

Tydzień polski, 29: *Gimnastyka i sporty* (Szary), 33 *Szerzenie się jarstwa*.

Wspólna praca, IV, 12: *Hygiena jazdy na rowerze* (Stan. Śmigiełski).

Wszechsport II, 9—11: *Nieco o piłce nożnej*, *Ogólne zasady gry w piłkę nożną*, IV *Złot Sokolstwa w Poznaniu*, *Monachium jako miasto sportowe*, *Zarys historii roweru*.

Wieś i dwór, II, 22: *Młodzież w sporcie* (B. Skarski), 24: *Sporty zimowe* (B. Skarski), *Postępy lotnictwa* (Tad. Jaworski) *Kronika sportowa*, III, 3: *Tańce polskie* (W. Rogowicz), *Nowoczesna ewolucja baletu* (Marjan Dienste), *Rytm i harmonja ruchów* (E. Żypowska), *ango* (Nieargentyńczyk), 6: *Koń w Polsce* (Ksaw. Glinka), *Sporty zimowe* (Narciarz).

Pod kierunkiem Wład. R. Kozłowskiego.

Redaktor i wydawca Dr. Teodor Drabczyk.

Czcionkami Drakarni M. Radzickiego Warszawa, Wspólna 47a.